Volume: 4 Issue: 12 Pages: 91-93

ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಮಹಿಳಾ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯತೆ

[*1] Manjunatha HL

[*1] Deputy Director, Divisional Archives Office, Mysore, Karnataka, India.

Article Info.
E-ISSN: 2583-6528
Impact Factor (SJIF): 6.876
Peer Reviewed Journal
Available online:
www.alladvancejournal.com

Received: 17/Nov/2025
Accepted: 14/Dec/2025

***Corresponding Author**
Manjunatha HL
Deputy Director, Divisional Archives Office, Mysore, Karnataka, India.

Abstract
ವಸಾಹತು ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ 1881ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆ ೧೦ನೇ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರಿಂದ ಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡೆಯರ್‌ವರೆಗೆ ಹಲವು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ಅದರಲ್ಲೂ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರ ಆಡಳಿತದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನಕ್ಷರತೆಯಿಂದ ಸಾಕ್ಷರತೆಯೆಡೆಗೆ, ಅಸಮಾನತೆಯಿಂದ ಸಮಾನತೆ ಕಡೆಗೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಗತಿಪರ ಚಿಂತನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಮೂಲಭೂತ ಸೌಲಭ್ಯ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳಿಗಾಗಿ, ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿ, ಪಂಗಡ, ಶೋಷಿತ ವರ್ಗದವರ, ಮಹಿಳಾ ಆಧ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದವರ ಧ್ವನಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿದೆ.

Keywords: ಶಿಕ್ಷಣ, ಸಮಾನತೆ, ಮೀಸಲಾತಿ, ಮೂಲಭೂತ ಸೌಲಭ್ಯ ಮತ್ತು ಮಹಿಳಾ ಆಧ್ಯತೆಗಾಗಿ ಧ್ವನಿಎತ್ತಿದ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆ

Introduction

ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿವೆ. 1799 ರಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪು ಮರಣದ ನಂತರ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜರಾಗಿದ್ದ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರು ಅಪ್ರಾಪ್ತ ವಯಸ್ಕರಾಗಿದ್ದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಯ್ಯ ದಿವಾನರಾದರು. ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಆರ್ಥಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿತ ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ ವಿಫಲವಾದರು. ಕ್ರಿ.ಶ 1812 ರಿಂದ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇವರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಹಲವು ತೊಂದರೆÀಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಶಾಂತಿ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಸೈನ್ಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಕ್ರೂಡೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ ವಿಫಲರಾದರು. ಆಡಳಿತ ದುರ್ಬಲವಾಯಿತು.ಸಂಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿ ಹಿಂತೆಗೆÀದುಕೊAಡು 1831 ರಿಂದ 1881 ರವರೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಕಮಿಷನರ್‌ಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನೆಡಸಿದರು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಧುನಿಕರಣಗೊಳಿಸಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಮೇಲಿನ ಹಿಡಿತವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿದರು. ತದನಂತರ ಬ್ರೀಟಿಷರ ಸಮ್ಮತಿಯ ಮೇರೆಗೆ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರ ದತ್ತು ಮಗನಾದÀ ಹತ್ತನೇ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರಿಗೆ ಕ್ರಿ.ಶ 1881 ರಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಚ್ ೮ರಂದು ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹಸ್ತಾಂತರಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಘಟನೆಯನ್ನು ಆಂಗ್ಲÀ◌ೆಲ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರೆಂಡಿಷನ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಷರತ್ತುಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿ ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ತಿಳಿಸಲಾಯಿತು. ಸಿ.ರಂಗಚಾರ್ಲು ಹಾಗೂ ಕೆ.ಶೇಷಾದ್ರಿ ಅಯ್ಯರವರುಗಳು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಲು ನೆರವಾದರು. ಸಿ.ರಂಗಚಾರ್ಲುರವರನ್ನು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ದಿವಾನರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದರು. ಹತ್ತನೇ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರ್ ರವರÀ ಆಡಳಿತದ ಅವಧಿ ಅಲ್ಪಕಾಲದ್ದಾದರು ರಾಜ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ದಿಗೆ ಅನೇಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ತಂದರು. ಅವರು ಕೈಗೊಂಡ ಸುಧಾರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು ಮತ್ತು ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ 1881 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿದಿ ಸಭೆ ಸ್ಥಾಪನೆ◌ೆ. ಪ್ರಜಾಪ್ರಭತ್ವದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಈ ಸಭೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. “Assembly of the Representative Raiyats and Merchants from all the taluks of the Mysore State”ಎಂಬುದು ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವ

ಹೆಸರಾಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು Mysore Representative Assembly ಟಿಥಿ ಎಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ “ಮೈಸೂರು ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆ” ಎಂದು ಸಹ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಹತ್ತನೇ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರು 1881ರ ಆಗಸ್ಟ್ 25 ರಂದು ಕೌನ್ಸಿಲ್‌ನ್ನು ರಚಿಸಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಗÉ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ನೀಡಿದರು. ಈ ಸಭೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶ ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆ ಮೊದಲ ಅಧಿವೇಶನ 1881ರ ಅಕ್ಟೋಬರ್ 7 ರಂದು ಜರುಗಿತು. ಈ ಮೊದಲ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರೇತರರಾದ ಜಮೀನ್ದಾರರು, ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು, ಜಿಲ್ಲಾ ಕಛೇರಿಗಳಿಂದ ನಾಮ ನಿರ್ದೇಶನದ ಮುಂತಾದ 144 ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಈ ಸಭೆಯು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಸಭೆ ನೆಡಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದಸರಾ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇದನ್ನು ದಸರಾ ಅಧಿವೇಶನ ಎಂದೇ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದಿವಾನರು ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭÉಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸುವ ಭಾಷಣಗಳ ಕರಡು ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಮಹಾರಾಜರ ಒಪ್ಪಿಗೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಕರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅರಮನೆ ಆಡಳಿತದ ವಿವಿಧ ವಿಭಾಗಗಳು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಮಹಾರಾಜರ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆದ ನಂತರ ದಿವಾನರು ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭÉಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊದಮೊದಲು ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭÉಯಲ್ಲಿ ತೆರಿಗೆ, ಶಾಸನದ ಕ್ರಮಗಳು, ರಶೀದಿ ಮತ್ತು ವೆಚ್ಚ, ವಾರ್ಷಿಕ ಬಜೆಟ್, ವಾರ್ಷಿಕ ವರದಿಗಳು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ನೇಮಕಾತಿ ಮತ್ತು ರದ್ದು ಪಡಿಸುವುದು. ನ್ಯಾಯಲಯ ವಿಚಾರಗಳು, ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸಂಬAಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳು, ನ್ಯಾಯಾಂಗ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ವಿನಾಯಿತಿ. ಇನ್ನಿತರ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಸಾಧಿಸಿದರೂ ಅದು ಕೇವಲ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಯಿತು.

ರಂಗಚಾರ್ಲುರವರ ನಂತರ ಕೆ.ಶೇಷಾದ್ರಿ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದÀ ದಿವಾನರಾದರು. ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನತೆಯಿದ್ದು ಹಿಂದುಳಿದ ಸಮುದಾಯದವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಪ್ರಜಾಪ್ರÀತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರಿಗೆ, ಜಮೀನ್ದಾರರಿಗೆ, ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ, ಆರ್ಥಿಕ ಅರ್ಹತೆಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯತೆÉÉ ನೀಡಿದ್ದುದಾಗಿದೆ. ಕೆ.ಶೇಷಾದ್ರಿ ಅಯ್ಯರ್ ನಂತರ ಪಿ.ಎನ್ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು ದಿವಾನರಾದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದಿವಾನರು ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಬೇಧÀ ನೀತಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಸಂಘರ್ಷ ಉಂಟಾಯಿತು. 1890 ರಿಂದ 1902 ರವರೆಗಿನ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬದಲಾವಣೆ ಕಂಡಿತು. ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಿಸಿತು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಶಾಲೆಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾದವು. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಶಾಲೆಗೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ದೊರಕಿತು ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯ, ವರ್ಗ, ಗುಂಪು, ಜಾತಿ, ಪಂಗಡ ಮೊದಲಾದ ಬಿನ್ನತೆಗಳ ಅಸಮಾನತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸಿತು.

ಕ್ರಿ.ಶ 1895 ಫೆÉಬ್ರುವರಿ 01 ರಂದು ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರಾಗಿ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾಯಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸರ್ಕಾರದ ವೈಸರಾಯ್ ಆಗಿದ್ದ ಲಾರ್ಡ ಕರ್ಜನ್ ಅವರು ಅಧಿಕಾರ ಹಸ್ತಾಂತರಿಸಿದರು. 1902 ರಿಂದ 1940 ರವರೆಗಿನ ಅವಧಿಯು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಅಭಿವೃದ್ದಿಯ ಕಾಲಘಟ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಅಸಮಾನತೆಯಿಂದ ಸಮಾನತೆಯ ಕಡೆಗೆ, ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರರಿಂದ ಅಕ್ಷರಸ್ಥರ ಕಡೆಗೆ ಬದಲಾವಣೆಯಾದ ಸಮಯವಿದು. ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಿಂದ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿ, ಪಂಗಡ, ವರ್ಗಗಳು ಮತ್ತು ಮಹಿಳಾ ಸಮಾನತೆಯ ಜೊತೆಗೆ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿಯೂ ಮೀಸಲಾತಿಗೆ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡಯರ್‌ರವರು ನೀಡಿದ ಕೊಡುಗೆಗಳು ಆಪಾರವಾಗಿದೆ. ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿವು ಮೂಡಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಹುದ್ದೆಗಳು ಅವರನ್ನು ಅರಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುದೆಂದು ಅರಿತರು. ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ್ಲ ಹಲವು ಜಾತಿ ಸಂಘಟನೆಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗದವರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಅನುದಾನವನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ನೀಡಿತು. ತರುವಾಯ 1902 ಅಕ್ಟೋಬರ್ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿ, ಪಂಗಡ, ಹಲವು ಜಾತಿಯವರ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆಯಾಯಿತು. 1910ರ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು 270 ಜನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಇದರಲ್ಲಿ ೪೪ ಜನ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಕರು, ರೈತರು ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಮಹಾರಾಜರು ಮುದ್ರಾಂಕ ಮತ್ತು ನೋಂದಣಿ ಶುಲ್ಕದಿಂದ ವಿನಾಯಿತಿ ನೀಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಘದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಬAಧಿಸಿದAತೆ ಉದ್ಬವಿಸುವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಲು ಹಲವು ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದರು. ಇದು ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿ ಪಂಗಡದ ಸಮುದಾಯದವರು ಹೆಚ್ಚು ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಪ್ರಜಾ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶೋಷಿತ ವರ್ಗಗಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಲಂಬಾಣಿಗ ಮತ್ತು ಜೌಗರಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳು ತಲಾ ೨ರೂ.ಗಳಂತೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವೇತನವನ್ನು ನೀಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಗ್ರಾಮ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಕರ ವೇತನವನ್ನು ಕನಿಷ್ಟ 10 ರೂ.ಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ತಿರ್ಮಾನಿಸಲಾಯಿತು.

ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಾಜಿಕ ಬಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಸಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಲ್ಲರ್ ಸಮಿತಿಯ ರಚನೆÀ ಮಾಡಿದರು. “ಪ್ರಜಾಮಿತ್ರ ಮಂಡಳಿ” ಎಂಬ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷ ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿ, ಪಂಗಡಗಳಿAದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಶಾಲಾ ಶುಲ್ಕದಲ್ಲಿ ರಿಯಾಯಿತಿ ನೀಡುವುದು, ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಮೀಸಲು ನೀಡುವುದು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವೇತನಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಸರ್ಕಾರದ ಮುಂದೆ ಬೇಡಿಕೆ ಇಟ್ಟರು. 1921 ರ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಲ್ಲರ್ ಸಮಿತಿ ವರದಿಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸದಸ್ಯರು ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಕಾಡುಕುರುಬರು, ದೊಂಬಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೊರಮರು ಮೊದಲಾದ ಹಿಂದುಳಿದ ಸಮುದಾಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿನಿದ್ಯತೆÉ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಉಚಿತವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವೇತನ ನೀಡುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದರು. ಮುಂದುವರೆದAತೆ 1923ರ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿಯು ಕೂಡ ಹಿಂದುಳಿದ ಸಮುದಾಯದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಉಚಿತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವೇತನ ಮತ್ತು ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರು. 1922ರ ಅಕ್ಟೋಬರ್೭ರಂದು ಸರ್ಕಾರದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಡಾ.ಬ್ರಜೇಂದ್ರ ನಾಥ್‌ಸೀಲ್ ರವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದವರ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನೀಡುವ ಬಗ್ಗೆ, ಮತದಾರರಿಗೆ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ್ದ ಅರ್ಹತೆಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಲಾಯಿತು. ಸಭೆಯ ಬಲವನ್ನು 25 ಂಕ್ಕೆ ನಿಗಧಿಪಡಿಸಬಹುದು ಅದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆ 163, ನಗರ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆ 37 ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ ಆಸಕ್ತಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆ 15 ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯಾತ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ 35 ನಿಗದಿಪಡಿಸಬಹುದೆಂದು ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳ ಅರ್ಹತೆ ಮತ್ತು ಅನರ್ಹತೆ, ಚುನಾವಣೆ, ಸ್ಥಳೀಯ ವಿಷಯಗಳ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಜಿಲ್ಲಾ ಮಂಡಳಿಗಳಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯಾತರು ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳ ನಾಮ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ವ್ಯಾಪಾರ ವಾಣಿಜ್ಯ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಹಿತಾಸÀಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯತಾ ತತ್ವವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಯಿತು. ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಕಾರ್ಮಿಕರಿಗೆ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯತೆ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯಾತರಿಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ 35 ಸದಸ್ಯರನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಮುಸ್ಲಿಮರು ಭಾರತೀಯ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ನರು ಮತ್ತು ಧಮನಿತ ವರ್ಗಗÀಳ

ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿಗಧಿಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಶೋಷಿತ ವರ್ಗಗಳ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯತೆಯನ್ನು 3 ರಿಂದ 6 ಕ್ಕೆ ಏರಿಸಲಾಯಿತು.

ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರು 1924ರಲ್ಲಿ ಜಗನ್ಮೋಹನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಅಧಿವೇಶನ ಉದ್ಘಾಟನಾ ಸಮÁರಂಭಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದ ಮಹನೀಯರಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ 50 ಪ್ರವೇಶ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲು ಅರಮನೆ ಕಛೇರಿಯಿಂದ ಪತ್ರ ಹೊರಡಿಸಲು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯ ಗುಮಾಸ್ತರು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರ ಕನಿಷ್ಠ ವೇತನವನ್ನು ತಿಂಗಳಿಗೆ 25 ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಕಾನ್‌ಸ್ಟೇಬಲ್‌ಗಳ ವೇತನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿಲಾಯಿತು. ಇದು ಕೆಳ ವರ್ಗದ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳ ವೇತನ ಸೌಲಭ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತೀರ್ಮಾನ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲ ಪಡಿಸಲು ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣೆ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು. ಮಹಿಳೆಯರಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತರಬೇತಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಹಿಂದುಳಿದ ಸಮುದಾಯದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಲು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವೇತನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರು. ಆದಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಬಾಲಕಿಯರ ವಸತಿ ಶಾಲೆಯನ್ನು ತೆರೆಯಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಯಿತು. ಲಿಂಗ ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿ 1929 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಗೆ ಮಹಿಳಾ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಚುನಾವಣೆಗೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಲು ಅವಕಾಶ ನೀಡಲಾಯಿತು.

1930ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಆದಿಕರ್ನಾಟಕ, ಲಿಂಗಾಯಿತ, ಕುರುಬ, ಬೇಡ, ಗಂಗಕುಲ, ಯಾದವ, ವಡ್ಡ ಮತ್ತು ಬಣಜಿಗ, ವಿಶ್ವಕರ್ಮ, ಕುಂಚಟಿಗ, ಉಪ್ಪಾರ, ಈಡಿಗ, ತಿಗಳ, ಮರಾಠ, ದೇವಾಂಗ, ನೇಗೆ, ಬಂಜಾರ, ಕುಂಬಾರ, ಗಾಣಿಗ, ರಜಪೂತ, ಜಣಿಯ, ಧಮನಿತ್, ಕುರುಹೀನ ಶೆಟ್ಟಿ, ಮುಸ್ಲಿಂ ಪಂಗಡಗಳು, ಮೊಹಮ್ಮದ್ ಹಾನಸ್ ಪಂಗಡಗಳು, ಇತರೆ ಜಾತಿ ಹಿಂದುಳಿದ ಪಂಗಡಗಳು ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯತೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಅತ್ಯಂತ ಬಡವರ್ಗದ ಕುಶಲಕರ್ಮಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ನಷ್ಟ ಅನುಭವಿಸಿದ ಸಂಧರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ಕಾರ ಸ್ವಲ್ಪ ಪರಿಹಾರ ನೀಡುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ರೈತರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಭೂಮಿಗಳಿಗೆ ನೀರಾವರಿ ಒದಗಿಸಲು ವಿದ್ಯುತ್ ಬಳಕೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 145 ಹೊಸ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ತೆರೆಯಲಾಯಿತು ಹಾಗು 60 ಅನುದಾನಿತ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಶಾಲಾ ಮಕ್ಕಳ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ನಡೆಸುವಂತೆ ಹಾಗೂ ಶೋಷಿತ ವರ್ಗಗಳ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣೆ ಶುಲ್ಕ ಪಾವತಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಾಯಿತಿ ನೀಡಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಯಿತು.

1932ರಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಎರಡರಿಂದ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯಾತರಿಗೆ ಸಂಬAಧಿಸಿದAತೆ ಮುಸ್ಲಿಂ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು 17 ರಿಂದ ೧೮ ಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಶೋಷಿತ ವರ್ಗಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು 6 ರಿಂದ 10ಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು. ಹೀಗೆ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜಒಡೆಯರ್‌ರವರು ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಮೀಸಲು ಹಾಗೂ ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳ ಸದಸ್ಯರ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯತಾ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 1933ರ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಿರ್ಜಾ ಇಸ್ಮಾಯಿಲ್ ರವರ ಉದ್ಘಾಟನಾ ಭಾಷಣದಿಂದ ಕೆಲವು ನಕರಾತ್ಮಕ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಮತ್ತು ತೊಡಕುಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಸಂಬAಧ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಮಹಾರಾಜರು ತಮ್ಮ ವಿಶೇಷ ಅಧಿಕಾರದಡಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞೆ ಹೊರಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಅರಮನೆ ಕಛೇರಿಯ ಮಹಾರಾಜರ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ನಾಗರೀಕರು ಪತ್ರ ಬರೆದರು ಇದು ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ದಿಟ್ಟ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿದೆ.

1934ರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಾಗಿ ೨ ಮಹಿಳಾ ಮೀಸಲು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು, ಇತರೆ ಹಿಂದುಳಿದ ಮತ್ತು ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯಾತ ಸಮುದಾಯಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟು 34 ಜನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯತೆ ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಇದು 1939ರಲ್ಲಿ ೪೨ಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಳವಾಯಿತು. ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಳಿದ, ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯಾತ, ಶೋಷಿತ, ಕಾರ್ಮಿಕ ವರ್ಗ ಸಮುದಾಯಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಮಹಿಳಾ ಮೀಸಲಾತಿ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಣೆ ಮಾಡಿದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಳಕಳಿಯ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಮತ್ತು ಇಂತಹ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕೀರ್ತಿ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ ನಂತರ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಒಕ್ಕೂಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು.

References

1. ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯ ನಡವಳಿಗಳು- 1881ರಿಂದ 1940, ವಿಭಾಗೀಯ ಪತ್ರಾಗಾರ ಕಛೇರಿ, ಮೈಸೂರು
2. ಮೈಸೂರು ಜನಗಣತಿ ವರದಿಗಳು-1871, 1921, 1931. ವಿಭಾಗೀಯ ಪತ್ರಾಗಾರ ಕಛೇರಿ, ಮೈಸೂರು
3. ಅರಮನೆ ಆಡಳಿತ ದಾಖಲೆಗಳು 1919 ರಿಂದ 1940. ವಿಭಾಗೀಯ ಪತ್ರಾಗಾರ ಕಛೇರಿ, ಮೈಸೂರು
4. ಡಾ. ಎಸ್ ನರೇಂದ್ರಪ್ರಸಾದ್- "ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ನ ವರ್ಗದವರ ಪರ್ವ"- ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಪತ್ರಾಗಾರ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು-2019.
5. ಶ್ರೀ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್ ರವರ ಭಾಷಣಗಳು- ವಿಭಾಗೀಯ ಪತ್ರಾಗಾರ ಕಛೇರಿ, ಮೈಸೂರು
6. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್ – "ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಗೆಜೆಟಿಯರ್"
7. ದಿವಾನ್ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಯ್ಯರವರÀ ಭಾಷಣಗಳು--ವಿಭಾಗೀಯ ಪತ್ರಾಗಾರ ಕಛೇರಿ, ಮೈಸೂರು
8. ಶ್ರೀ ಈಚನೂರು ಕುಮಾರ್ -ಪರ್ತಕರ್ತರ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು.
9. ಮಿಲ್ಲರ್ ಸಮಿತಿ ವರದಿ-1919
10. ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಆದೇಶಗಳು-1895, 1921, 1922, 1934, 1940
11. ಪ್ರೊ.ಪಿ.ವಿ ನಂಜರಾಜ ಅರಸ್- ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್
12. ಸಂ ಲೋಕೇಶಗೌಡ- ನಾಡುಕಟ್ಟಿದ ನಾಲ್ವಡಿಗೆ ನಮನ ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆ.
13. ಸಾದ್ವಿ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ.